

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Αθανασίου Κ. Καραμέρη

Δεν είναι ανάγκη να προβληματιστεί κανείς πολύ για να διαπιστώσει την τραγική κατάσταση που βρίσκεται το περιβάλλον, όχι μόνο σε τοπικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

- Φαινόμενο του «θερμοκηπίου»,
- Παγκόσμια κλιματική αλλαγή,
- Μείωση του στρατοσφαιρικού όζοντος,
- Όξινη βροχή,
- Αστική ατμοσφαιρική ρύπανση,
- Ρύπανση του εδάφους και των υδάτων με στερεά και υγρά απόβλητα,
- Καταστροφή των ενδιαιτημάτων,
- Εξαφάνιση ειδών του φυτικού και ζωικού βασιλείου και μείωση της βιοποικιλότητας,
- Διάβρωση του εδάφους και ερημοποίηση,
- Μείωση των αποθεμάτων των υπογείων νερών και υφαλμύρωση,
- Υποβάθμιση και καταστροφή των υγροβιοτόπων,
- Αστικοποίηση της παραγωγικής γης,
- Απώλεια των 2/3 των τροπικών δασών,
- Γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα,
- Ηχορύπανση,
- Ευτροφισμός των λιμνών και ποταμών,

είναι μερικά από τα περιβαλλοντικά προβλήματα, που συνιστούν την οικολογική κρίση.

Οι συνέπειες αυτών των προβλημάτων είναι ήδη αισθητές:

- Αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη,
- Τήξη των πάγων στους πόλους,
- Εξαφάνιση των παγετώνων στις Άλπεις και σε άλλα υψηλά όρη,
- Ακραία καιρικά φαινόμενα,
- Αύξηση των παθήσεων του δέρματος εξαιτίας της έκθεσης στην υπεριώδη ηλιακή ακτινοβολία,

- Προβλήματα υγείας από τη δημιουργία του νέφους,
- Μείωση του πράσινου μανδύα της γης και επιδείνωση του φαινομένου του θερμοκηπίου,
- Εξάντληση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων και υποβάθμιση των ανανεώσιμων,
- Έλλειψη ειδών διατροφής στις χώρες του τρίτου κόσμου και αύξηση των θανάτων από ασιτία και έλλειψη νερού,
- Διεύρυνση του χάσματος Βορρά-Νότου,
- Έριδες μεταξύ των κρατών για τη χρήση «κοινών» υδατικών πόρων,
- Αύξηση των πλημμυρών και των καταστροφών στη γεωργική παραγωγή αλλά και σε αστικά κέντρα,
- Δηλητηρίαση του εδάφους και της γεωργικής παραγωγής από τα φυτοφάρμακα,
- Θάνατος της υδατοπανίδας σε λίμνες και κλειστές θάλασσες λόγω του ευτροφισμού των υδάτων,

Στη χώρα μας κάθε χρόνο χάνονται κατά μέσο όρο 500.000 στρέμματα δασικής έκτασης από τις πυρκαγιές, ενώ άγνωστη είναι η έκταση που χάνεται από παράνομες καταλήψεις και εκχερσώσεις. 3.000.000 τόνοι σκουπίδια παράγονται κάθε χρόνο και 300.000 τόνοι ηλεκτρονικά απόβλητα που περιέχουν τοξικά και καρκινογόνα υλικά, τα οποία καταλήγουν στις 5.000 περίπου κοινές η παράνομες χωματερές, χωρίς να λαμβάνεται καμιά μέριμνα για τη ρύπανση των υπογείων υδάτων, τη στιγμή που η ρύπανσή τους με τοξικές ουσίες εκτείνεται σε ακτίνα 10 Km από τη χωματερή. Η ετήσια απώλεια σε παραγωγικό έδαφος στη χώρα μας από τη διάβρωση εκτιμάται ότι αντιστοιχεί σε ένα νησί σαν την Πάτμο, τη στιγμή που για να σχηματιστούν 2,5 εκατοστά εδάφους απαιτούνται 200-1000 χρόνια.

Δεν χρειάζεται να αναφερθούν περισσότερες περιπτώσεις. Σκοπός μου δεν είναι να σας τρομοκρατήσω και να σας απογοητεύσω, αλλά να συνειδητοποιήσουμε που βρισκόμαστε και να προβληματιστούμε για την μελλοντική μας πορεία, μέσα από την αντίχνευση των αιτίων που προκάλεσαν την κρίση και να αναζητήσουμε διέξοδο στα περιβαλλοντικά αδιέξοδα.

Ο άνθρωπος αρχίζει την ύπαρξή του μέσα σ' ένα παραδεισένιο φυσικό περιβάλλον, το οποίο, κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας, υποδηλώνει την αρχική και άσπιλη εκείνη

κατάσταση των πραγμάτων όπως προήλθαν “εν αρχή” από τον Θεό με την πράξη της θείας δημιουργίας. Ένα περιβάλλον που εμπλουτίστηκε με πολυάριθμα φυτικά και ζωικά είδη, όπως αυτό καταγράφεται στη Γένεση: Και είπεν ο Θεός, βλαστησάτω η γη βοτάνην χόρτου σπείρων σπέρμα κατά γένος και καθ’ ομοιότητα και ξύλον κάρπιμον ποιούν καρπόν... Και είπεν ο Θεός, εξαγαγέτω τα ύδατα ερπετά ψυχών ζώσων και πετεινά πετόμενα επί της γης και το στερέωμα του ουρανού...Και εποίησεν ο Θεός τα κήτη τα μεγάλα και πάσαν ψυχήν ζώων ερπετών Και εποίησεν ο Θεός τα θηρία της γης κατά γένος και τα κτήνη (κεφ. Α, στ. 11, 12, 20, 21). Εντολές που αναφέρονται στη δημιουργία της χλωρίδας και της πανίδας και υποδεικνύουν το μέγεθος της πρόνοιας του Θεού για τη βιοποικιλότητα, πρόνοια που εκφράζεται επίσης και στην ιστορία της Κιβωτού του Νώε.

Μέσα σ’ αυτόν «τον παράδεισο της τρυφής», εγκαταστάθηκε ο Άνθρωπος, η κορωνίδα της Δημιουργίας, με την εντολή: «Αυξάνεστε και πληθύνεστε και πληρώσατε την γην και κατακυριεύσατε αυτής” (Γένεσις α’ 28). Η κυριαρχούσα υπεροχή του Θεού καθρεπτίζεται στον άνθρωπο, ο οποίος ως κληρονόμος και αντιπρόσωπος του Θεού οφείλει να εξουσιάζει τη Δημιουργία και να την καταστήσει υπηρέτη του. Πρόκειται για την εντολή πάνω στην οποία στηρίχθηκε η άποψη ότι η ληστρική εκμετάλλευση του Περιβάλλοντος έχει τις απαρχές της στην Ορθόδοξη Παράδοση. Παραβλέφθηκε όμως, σκόπιμα ίσως, η επόμενη αναφορά: “Και έλαβε Κύριος ο Θεός τον άνθρωπον, όν έπλασε, και έθετο αυτόν εν τω παραδείσω της τρυφής, εργάζεσθαι αυτόν και φυλάσσειν” (Γένεσις β’ 15). Δεν τον κατέστησε απλά κυρίαρχο αλλά προστάτη και ορθολογικό διαχειριστή της Δημιουργίας. Ο άνθρωπος καλείται να εργάζεται υπεύθυνα και να ασκεί το παραγωγικό και δημιουργικό του έργο ως αντιπρόσωπος και οικονόμος του Θεού, αλλά και ως επιστάτης και φύλακας του φυσικού κόσμου.

Κυριαρχία και προστασία είναι έννοιες συμπληρωματικές. Τα Δημιουργήματα έχουν τη δική τους μοναδική αξία, είναι εξαρτώμενα μεταξύ τους, απαραίτητο το ένα για το άλλο, μια σχέση που αποτελεί τον πυρήνα των οικοσυστημάτων, όπου βιοτικοί και αβιοτικοί παράγοντες βρίσκονται σε συνεχή και στενή αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση. Στους βιοτικούς όμως παράγοντες συγκαταλέγεται και ο άνθρωπος, ο οποίος ως μέλος του οικοσυστήματος οφείλει να λειτουργεί εποικοδομητικά και όχι απ-οικοδομητικά, αν θέλουμε τα οικοσυστήματα να διατηρούνται και να αναβαθμίζονται και όχι να υποβαθμίζονται. Τούτο άλλωστε είναι προς όφελος του ανθρώπου αν σκεφθεί κανείς ότι η Φύση μπορεί να υπάρξει και να διατηρηθεί από μόνη της, ο Άνθρωπος όμως δεν μπορεί χωρίς αυτή. Γεγονός, που υποδηλώνεται άλλωστε και από την πρόταξη της δημιουργίας της Φύσης από αυτήν του Ανθρώπου.

Η Φύση είναι μια δωρεά του Θεού στον Άνθρωπο. Όχι στον Άνθρωπο μιας συγκεκριμένης εποχής, αλλά στο ανθρώπινο γένος. Αυτό τον επιφορτίζει με την ευθύνη της παράδοσης στις επερχόμενες γενεές, γεγονός που υπαγορεύει την αειφορική χρήση του φυσικού περιβάλλοντος. Έτσι, η δημιουργία γίνεται κληρονομιά, μια κληρονομιά που ο καθένας μας χρεώνεται και δεν επιτρέπεται να την καταναλώνει ολοκληρωτικά ούτε και να την επιβαρύνει με αβάσταχτες υποθήκες. Θέση, η οποία ανασύρθηκε μετά από 2000 και πλέον χρόνια με την έκθεση Brundtland στη διεθνή διάσκεψη για την Ανάπτυξη και το Περιβάλλον το 1987, με την καθιέρωση της Βιώσιμης Ανάπτυξης ως «η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσης γενεάς χωρίς να θέτει σε κίνδυνο το μέλλον των επερχόμενων γενεών».

Η αρμονική όμως συνύπαρξη του ανθρώπου με τα άλλα Δημιουργήματα διαταράχθηκε μέσω της αμαρτίας των πρωτόπλαστων. Με την πτώση και την παρακοή της εντολής του Θεού ο άνθρωπος δεν διαφοροποιεί απλώς τη στάση του απέναντι στην υπόλοιπη δημιουργία, αλλά κυρίως εναντιώνεται στο θέλημα του Θεού. Η αμαρτία, εμφανιζόμενη ως διαστροφή της φροντίδας και της στοργής σε εκμετάλλευση και καταστροφή της Φύσης, αποτελεί την απαρχή της οικολογικής κρίσης. Ο άνθρωπος δεν βλέπει τη κτίση ως εκπρόσωπος του Θεού, αλλά ως σφετεριστής. Δεν την ατενίζει σα δώρο κοινωνίας αλλά σαν αντικείμενο χρήσης. Δεν την αντιμετωπίζει με στοργή και αγάπη, αλλά με βουλιμία και εγωκεντρισμό.

Από τότε μέχρι σήμερα η σχέση Ανθρώπου-Δημιουργημάτων επιδεινώνεται συνεχώς και πολύ περισσότερο με την είσοδο της Κοινωνίας στη Βιομηχανική Εποχή.

Την περίοδο αυτή, η εξέλιξη των επιστημών και κυρίως των φυσικών επιστημών μέσα από την επιταχυνόμενη έρευνα και την άνοδο του επιπέδου γνώσης οδήγησαν στην τεχνολογική πρόοδο. Η ανθρώπινη και ζωϊκή δύναμη αντικαταστάθηκε από τη μηχανική και αργότερα την πυρηνική ενέργεια, η παραγωγή αγαθών πολλαπλασιάστηκε, το βιοτικό επίπεδο βελτιώθηκε, ο ανθρώπινος νους υποκαταστάθηκε από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές ενισχύοντας έτσι στον άνθρωπο την πίστη ότι βρίσκεται στο δρόμο των απεριόριστων δυνατοτήτων. Ο άνθρωπος διακατέχεται από την επιθυμία να γίνει θεός, χωρίς το Θεό. Θέλει να «τελειωθεί» και να τελειοποιήσει τη ζωή του κάνοντας τα πάντα και χρησιμοποιώντας τα πάντα. Η έπαρση τον κυριεύει, η πλεονεξία τον τυφλώνει, η επιθυμία για το εύκολο κέρδος τον αποπροσανατολίζει και διακατέχεται από αισθήματα ανωτερότητας απέναντι στην υπόλοιπη δημιουργία, τα οποία του υπαγορεύουν να βλέπει ό,τι υπάρχει γύρω

του ως μέσο και απλό χρηστικό εργαλείο, που τον βοηθά να κατακτήσει τους σκοπούς του. Από κυρίαρχος και προστάτης γίνεται δυνάστης και το περιβάλλον από σύντροφος γίνεται δούλος που πρέπει να υπηρετήσει τις οποιεσδήποτε «αναπτυξιακές» διαθέσεις του αφέντη.

Η Ηθική αξία της φύσης, που διαμορφώνεται μέσα από τη κατανόηση και το σεβασμό μας γι' αυτή, υποκαταστάθηκε από την οικονομική αξία, που ενυπάρχει στα επί μέρους στοιχεία της και προς τα οποία κατευθύνθηκε το ενδιαφέρον και η δράση του Ανθρώπου. Τα πράγματα έχασαν βαθμιαία τα μυστικά τους και έγιναν απλά υλικά στο σχεδιασμό και στην παραγωγή μας. Η απαξίωση των αξιών μετατόπισε την υλική πρόοδο στην κορυφή της κλίμακας και την έκανε το μέτρο σύγκρισης όλων των πραγμάτων.

Όλα αυτά οδήγησαν σε μια ριζική αλλαγή της ανθρώπινης βασικής τοποθέτησης. Η εξωτερική διάσταση της ανθρώπινης υπαρξιακής πραγμάτωσης καταπίεσε την εσωτερική, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου χειροτέρευσε την ποιότητα ζωής, η θέληση του ΕΧΕΙΝ αντικατέστησε την αναγκαιότητα του ΕΙΝΑΙ.

Ο Άνθρωπος δεν στέκεται πια μέσα στη Φύση αλλά απέναντι, σε μια σχέση Υποκειμένου - Αντικειμένου. Ένας διϋσμός που οδήγησε στον περιορισμό της χρήσης των ηθικών αξιών στον Άνθρωπο, ενώ η Φύση αποκλείστηκε από τον τομέα της ηθικής ευθύνης και έτσι παραδόθηκε στην αυθαίρετη διάθεσή του. Γι' αυτό η οικολογική κρίση είναι πρωτίστως κρίση πνευματική και ηθική.

Το πρωτογενές αίτιο της περιβαλλοντικής κρίσης, η απομάκρυνση του Ανθρώπου από το Θεό και κατά συνέπεια από τη Φύση και η θεώρησή της αποκλειστικά ως χρηστικού πόρου, δημιούργησε αλυσιδωτά δευτερογενή αίτια που προκάλεσαν τα περιβαλλοντικά προβλήματα που είδαμε πιο πάνω. Έτσι, σήμερα αντί να επικεντρώνουμε το ενδιαφέρον μας στο πρωτογενές αίτιο, καταγινόμαστε με τη μελέτη των δευτερογενών αιτίων, παρατηρώντας επισταμένα το “δένδρο” ενώ παραβλέπουμε το “δάσος”.

Ο άνθρωπος δεν είναι το μοναδικό δημιούργημα. Ο Θεός δημιούργησε επίσης και άλλους ζώντες οργανισμούς καθώς και πράγματα τα οποία δεν έχουν τη δυνατότητα έκφρασης, ούτε μπορούν να Τον υμνούν συνειδητά και εκούσια. Πράγματα, τα οποία απλώς υπάρχουν. Ο άνθρωπος τα χρειάζεται. Όμως είναι αυτά εδώ μόνο επειδή τα χρειάζεται ο άνθρωπος ; Δεν έχει νόημα λοιπόν κάτι, που δεν θα το χρειαστούμε ίσως ποτέ ; «Δεν χρειάζεται» επίσης ο άνθρωπος τη γαλήνη, τη φαντασία, την έμπνευση, τη μαγεία, τη ψυχική

ανάταση μέσα στη φύση, την εμπειρία ότι υπάρχει το άπιαστο, το μυστικό εκείνο που σε πρώτο πλάνο δεν ικανοποιεί κανένα συγκεκριμένο σκοπό, αλλά απλά υπάρχει εδώ ;

Η φύση δεν είναι πολύτιμη μόνο γιατί είναι χρήσιμη στον άνθρωπο, αλλά γιατί διαθέτει μια αναπαλλοτρίωτη εγγενή ηθική αξία.

Όπου δεν αφήνουμε τα πράγματα να υπάρχουν έτσι όπως είναι, αλλά τα εκλαμβάνουμε απλά σαν εργαλεία, πρώτες ύλες, υλικά, πηγές ενέργειας, τότε ιδιοποιούμαστε τον κόσμο και έτσι γινόμαστε εκ νέου σκλάβοι εκείνου, από το οποίο θέλαμε να ελευθερωθούμε: της εξάρτησής μας από τη Δημιουργία.

Ο χωρισμός του ανθρώπου από το Θεό είναι η κύρια αιτία της απομάκρυνσής του από τον άλλο άνθρωπο, από το φυσικό περιβάλλον αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό και γενικά της αλλοτρίωσης των ανθρωπίνων σχέσεων. Τί δείχνει η χωρίς πρόνοια ληστρική εκμετάλλευση των περιβαλλοντικών πόρων; Δεν σημαίνει την αφαίρεση της δυνατότητας του “να μπορούν να ζουν” οι φτωχότεροι λαοί σήμερα και οι επερχόμενες γενεές αύριο ; Για ποιό λόγο θα πρέπει να επιβαρυνόμαστε όλοι το κόστος των περιβαλλοντικών ζημιών που προξένησαν ορισμένοι ; Επειδή απλά θέλουν να αυξήσουν το οικονομικό τους όφελος εις βάρος μας ; Δεν υποδηλώνει αυτή η συμπεριφορά την εκμετάλλευση Ανθρώπου από Άνθρωπο ; Με βάση το κυριαρχούν χρησιμοθηρικό μοντέλο έχουμε φθάσει στο σημείο να εκτιμούμε τον συνάνθρωπό μας στο μέτρο που μας είναι χρήσιμος. Εάν όμως ο άνθρωπος αποτιμάται μόνο ανάλογα με την ωφελιμότητα και καταλληλότητά του, τότε έχει τελειώσει με την ανθρωπιά του.

Ο Άνθρωπος είναι καθοδηγητής στη σχέση Άνθρωπος - Φύση. Προϋπόθεση όμως για ένα παραγωγικό ξεδίπλωμα αυτής της σχέσης είναι το Ενιαίο του ανθρώπου με τον εαυτό του, η εσωτερική αρμονία και συμφωνία με το κέντρο βάρους και το λόγο της ύπαρξής του. Η οικολογική κρίση υποδηλώνει ακριβώς την έλλειψη αυτής της εσωτερικής συμφωνίας. Στο κατεστραμμένο φυσικό περιβάλλον αναγνωρίζεται ο κατεστραμμένος εσωτερικός κόσμος του ανθρώπου. Άλλωστε δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι ο τρόπος με τον οποίο βλέπουμε και συμπεριφερόμαστε στο Περιβάλλον δεν είναι παρά ο αντικατοπτρισμός του δικού μας εσωτερικού κόσμου.

Επομένως για να αντιπαρατεθούμε με τα περιβαλλοντικά προβλήματα πρέπει να επαναπροσδιορίσουμε τη σχέση μας με τη Φύση και γενικότερα το Περιβάλλον.

Πώς όμως θα απελευθερωθούμε από την υποταγή σε μια νοοτροπία που προοδευτικά κυριάρχησε πάνω μας τους τελευταίους δύο αιώνες ;

ΑΛΛΑΓΗ ΝΟΟΤΡΟΠΙΑΣ

Για να αντιμετωπίσει ο άνθρωπος τα προβλήματα που απειλούν τη ζωή του έχει γενικά τρεις τρόπους :

- τη φυγή
- τις τεχνικές λύσεις
- την αλλαγή της συμπεριφοράς του

Στις πρώτες φάσεις της ανθρώπινης ιστορίας, βρίσκεται σε πρώτο πλάνο η φυγή δηλαδή η φυσική αλλαγή τόπου. Στις πρωτόγονες κοινωνίες, οι οποίες δεν διέθεταν ούτε τεχνικά μέσα ούτε δυνατότητα προσαρμογής της συμπεριφοράς, η φυγή ήταν συχνά η μοναδική διέξοδος είτε αυτή οφειλόταν σε εχθρικές επιδρομές είτε στην αναζήτηση των «προς το ζην». Σήμερα η φυγή ως μέσο «αντιμετώπισης» των περιβαλλοντικών προβλημάτων εμφανίζεται με τη μορφή της μετοίκησης από το ρυπασμένο αστικό κέντρο στα προάστια, όπου επικρατούν περιβαλλοντικά καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Τεχνικές λύσεις, που χρησιμοποιήθηκαν σε μετέπειτα εξελικτικά στάδια της ανθρώπινης κοινωνίας όπως αρδευτικά συστήματα, τείχη ενάντια στους εχθρούς ή εκτροπή ζώων και φυτών καθιστούν τη φυγή, για το ξεπέραςμα απειλητικών καταστάσεων, εν μέρει μη αναγκαία. Στην κατηγορία αυτή θα μπορούσαμε σήμερα από περιβαλλοντική σκοπιά να εντάξουμε: το βιολογικό καθαρισμό των λυμάτων, την τοποθέτηση φίλτρων στα εργοστάσια, την αποκατάσταση διαταραγμένων τοπίων, τη δημιουργία πάρκων στον πολεοδομικό ιστό, κ.ά. για τη βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών.

Οι πιο ριζοσπαστικές αλλά απαιτητικές και μακροπρόθεσμα πιο αποτελεσματικές λύσεις των προβλημάτων επιτυγχάνονται μέσω της αλλαγής της συμπεριφοράς. Οι αλλαγές συμπεριφοράς όμως είναι μόνο εκεί δυνατές, όπου υπάρχει μια σχετική οικονομική άνεση. Σε κοινωνίες, οι οποίες ζουν στα όρια της ύπαρξής τους – όπως στις περισσότερες χώρες του Τρίτου Κόσμου - δεν είναι δυνατές μεγάλες αλλαγές συμπεριφοράς, διότι κάθε απόκλιση από τους ασκούμενους τρόπους συμπεριφοράς μπορεί να σημαίνει το θάνατο. Αντίθετα, στις πλούσιες κοινωνίες, οι αλλαγές συμπεριφοράς είναι θεωρητικά δυνατές, πρακτικά όμως δύσκολες εξαιτίας της έλξης που ασκούν τα κυρίαρχα και συνήθως από άνεση

χαρακτηριζόμενα πρότυπα. Το άκαμπτο των συνηθειών σκέψης, της νοοτροπίας και του τρόπου ζωής μας είναι ο ισχυρότερος ανασταλτικός παράγοντας σε κάθε προσπάθεια αλλαγής της συμπεριφοράς, αλλά και πρόκληση για βελτίωση του εσωτερικού μας κόσμου και κατ' επέκταση της σχέσης μας με το περιβάλλον.

Κατά συνέπεια η φυγή δεν είναι λύση. Πού να πάμε άλλωστε, αφού τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι παγκόσμια ; Ούτε η τεχνολογία μπορεί να δώσει διεξόδους εξαιτίας του πεπερασμένου των δυνατοτήτων της. Η μόνη διεξόδος στο αδιέξοδο είναι η μεταμέλεια, η αλλαγή πορείας στη σκέψη, στη συμπεριφορά, στη νοοτροπία. Είναι η βίωση μιας περιβαλλοντικά ηθικής συμπεριφοράς.

ΠΛΑΙΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΗΘΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Βασικές προϋποθέσεις της νέας αυτής συμπεριφοράς είναι:

1. **Η γνώση:** Η γνώση των οικολογικών αλληλεξαρτήσεων και η συνειδητοποίηση των συνεπειών αγνόησής των.

Οι περισσότεροι άνθρωποι βρίσκονται σε κατάσταση τρομακτικής άγνοιας σε ότι αφορά τις οικολογικές αλληλεξαρτήσεις. Δεν έχουμε αντιληφθεί ακόμη ότι με τη συμπεριφορά μας απέναντι στο περιβάλλον προδιαγράφουμε, αν δεν διαγράφουμε, το μέλλον του πλανήτη μας. Και δεν αναφερόμαστε μόνο στους μεγάλους ζημιογόνους ρυπαντές αλλά και στον μεμονωμένο πολίτη, στον καθένα από εμάς. Η καλύτερη και πληρέστερη γνώση των αλληλεξαρτήσεων στη φύση και των συνεπειών των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον θα δρομολογήσει μια ηθικά συνετή διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, μια διαχείριση που θα ευνοεί την επιβίωση της ανθρωπότητας και δεν θα την θέτει σε κίνδυνο. Η γνώση, σαν αφετηρία της περιβαλλοντικά ηθικής συμπεριφοράς, θα οδηγήσει αναμφίβολα στο να σταθεί ο άνθρωπος με περισσότερη περίσκεψη απέναντι στη φύση και να επιδείξει μεγαλύτερο σεβασμό στη συναναστροφή του μαζί της. Στο μέτρο που η Κοινωνία είναι σε θέση να αποκτήσει αυτή τη γνώση και να την βιώσει, στο μέτρο αυτό επεκτείνεται ο χώρος δυνατοτήτων άμβλυνσης της οικολογικής κρίσης.

2. **Σεβασμός της Φύσης:** Εάν ο Άνθρωπος βιώνεται σα ζωή, η οποία είναι συνδεδεμένη βαθιά με μια άλλη ζωή, τότε δεν είναι πια αυτός το υποκείμενο προ του οποίου ο Κόσμος στέκεται σαν αντικείμενο αυθαίρετου χειρισμού. Αντίθετα λαμβάνει μέρος στη ζωή και γνωρίζει να την θέτει υπό την προστασία του. Ο Άνθρωπος βιώνεται τότε, ως “Ζωή, που θέλει να ζήσει, εν μέσω ζωής, η οποία θέλει να ζήσει”. Μόνο μέσα από την αλληλεγγύη με

την υπόλοιπη Δημιουργία, μόνο με την υπεύθυνη συναναστροφή με τον ζωικό και φυτικό κόσμο μπορεί να βιώσει συνεχώς ως Κύριος τη δημιουργία

3. Ορθολογισμός: Ο Ορθολογισμός δεν πρέπει να περιορίζεται στα «στενά πλαίσια» της πρακτικής λογικής. Ο Ορθολογισμός συμπεριλαμβάνει την ενεργητική συμπεριφορά και ακόμη το να διαλογιζόμαστε από την αρχή τις μετέπειτα συνέπειες των ενεργειών μας στον ανθρωπιστικό και οικολογικό τομέα.

4. Ολιγάρκεια: Πρόκειται για τον περιορισμό των προσπαθειών για τεχνική δύναμη και μετριοφροσύνη στην τοποθέτηση στόχων, στην προσδοκία και στον τρόπο ζωής συνολικά. Η Ολιγάρκεια δεν βρίσκεται σε αντίφαση προς την κατανάλωση, την αναγκαία, τη χρήσιμη και ακόμη την ευχάριστη κατανάλωση, αλλά προς εκείνη την κατανάλωση, η οποία στην υπηρεσία μη πραγματικών αναγκών σπαταλά και εξαφανίζει εκείνα τα αγαθά από τα οποία άλλοι θα μπορούσαν να ζήσουν σήμερα ή αύριο.

«Εγκράτειαν λέγομεν, ου παντός την εις το παντελές αποχήν των βρωμάτων· τούτο γαρ βιαία τις εστί διάλυσις της ζωής· αλλά την επί καθαιρέσει των παθών.....» θα μας διδάξει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός (Ι. Δαμασκηνού, Ιερά παράλληλα PG96,180). Την Ολιγάρκεια υποδηλώνουν επίσης τα λόγια του Σωκράτη, ο οποίος βλέποντας τα πολλά είδη στην αγορά των Αθηνών αναρωτήθηκε: «Πόσα πολλά πράγματα υπάρχουν που δεν χρειαζομαι!». Ο δε Ιπποκράτης θα μας θυμίσει: «παν το πολύ, τη φύσει πολέμιον». Μπροστά στις πολυάριθμες οικολογικές στενότητες η Ολιγάρκεια γίνεται αυστηρή προσταγή.

Αν κίνητρο για όλες τις ενέργειες του ανθρώπου παραμένει η πλεονεξία, η βουλιμία και η επιθυμία για το εύκολο κέρδος, τότε η ολιγάρκεια, ως εκούσιος αυτοπεριορισμός των «αναγκών», του επιτρέπει να ελευθερώσει ως ένα βαθμό την επιθυμία, για να μπορέσει να ξαναβρεί τον αρχικό της χαρακτήρα, που είναι η στροφή της προς το Θεό, τον πλησίον και την κτίση.

Η Γνώση, ο Σεβασμός, ο Ορθολογισμός και η Ολιγάρκεια δεν χαρακτηρίζουν τη περιβαλλοντικά ηθική συμπεριφορά, αλλά τα μέσα για να την αποκτήσουμε. Ακριβώς όπως ο μοναχισμός αντιλαμβάνεται την ασκητική παραίτηση σαν εργαλείο της τελειοποίησης.

Ασκητισμός στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι η παραίτηση του φτωχού που αρκείται στα λίγα που έχει στη διάθεσή του, αλλά η ελεύθερη παραίτηση εκείνων, που αρνούνται να καταναλώσουν οι ίδιοι τα παραγόμενα από αυτούς αγαθά. Η παραίτηση δεν είναι μόνον κάτι αρνητικό, αλλά το τίμημα για την πραγμάτωση της ελευθερίας μας. Και η ελευθερία μας είναι η ελευθερία «να επιλέγουμε μεταξύ διαφόρων δυνατοτήτων» και αυτό

συμπεριλαμβάνει και την παραίτηση. Ο χρησιμοποιηθείς όρος “πρόοδος μέσω της παραίτησης» δεν υπονοεί ότι πρέπει να αδιαφορήσουμε για τα αγαθά που μας έφερε ο Τεχνικός πολιτισμός, αλλά υποδηλώνει τον τρόπο αυτοπροστασίας του ελεύθερου ανθρώπου απέναντι στην ιδεολογία της κατανάλωσης. Υποδηλώνει, ότι οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να επανεξετάσουν την δική τους βιοτική προσημονή και το δικό τους μέλλον, στο πνεύμα της αλληλεγγύης με το σύνολο της Ανθρωπότητας.

Αν και το οικολογικό πρόβλημα είναι παγκόσμιο και θα πρέπει να το τοποθετούμε σαυτές του τις διαστάσεις, δεν πρέπει να μας εφησυχάζει η παγκόσμια αυτή αναφορά ούτε και να υποκαθιστά την οικολογική συμπεριφορά μας στους τομείς της καθημερινής μας δραστηριότητας, όπως διατροφή, ένδυση, νοικοκυριό, μετακίνηση, απορρίμματα, κ.λπ. Πρόκειται για τομείς που αποτελούν σημαντικά πεδία περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, η οποία πρέπει να διαμορφωθεί μέσα από μια υπομονετική και μακρόχρονη παιδαγωγική προσπάθεια στην οικογένεια, στο σχολείο, στην εκκλησία και στα μαζικά μέσα ενημέρωσης.

Δεν υπάρχουν στερεότυπα συμπεριφοράς. Υπάρχουν μόνο πλαίσια περιβαλλοντικής συνείδησης μέσα στα οποία ο καθένας διαμορφώνει τη δική του συμπεριφορά ανάλογα με τις δυνατότητές του. Πλαίσια, τα οποία είναι ήδη προδιαγεγραμμένα από την ίδια τη Θρησκεία μας. Είναι ο χώρος που οριοθετούν οι τρεις αρετές: Πίστη, Ελπίδα και Αγάπη. Η Πίστη, που καθιστά τον Άνθρωπο ικανό να αποκτά βιώματα για την έννοια και το νόημα του Κόσμου και μέσα από αυτά να τον καταλαβαίνει. Η Ελπίδα, που αναπτερώνει το Ηθικό για ένα καλύτερο Αύριο, για βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών, για αποκατάσταση των σχέσεων με τη Δημιουργία και το Δημιουργό. Η Αγάπη, που πηγάζει από το Θεό και υπαγορεύει τη σωστή τοποθέτηση του ανθρώπου απέναντι στον κόσμο. Η Αγάπη, που αμβλύνει τον εγωισμό και τη δυναστική τοποθέτηση απέναντι στη Φύση και το Περιβάλλον. Αγάπη για καθετί έμψυχο και άψυχο.

Ο αββάς Ισαάκ ο Σύρος απαντώντας στο ερώτημα: «τι είναι καρδιά ελεήμων;», λέει ότι είναι μια καρδιά που φλέγεται για όλη τη δημιουργία ... για τα πουλιά, για τα ζώα, για τα ερπετά, για ολόκληρη τη κτίση. (Άπαντα τα ευρεθέντα ασκητικά, Λόγος 81, εκδ. Σπανού, σ. 306)

Αν ο άνθρωπος δεν οδηγηθεί το ταχύτερο σε αρμονική σχέση με τον κόσμο και τα πράγματα του κόσμου, η οποία στηρίζεται στη σωστή σχέση του με τον Θεό, δεν μπορεί να ελπίζει στην ουσιαστική αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας όχι μόνο με κείμενα αλλά προπάντων με την εμπειρία και βίωση του ευχαριστιακού και αντικαταναλωτικού ήθους μπορεί να προσφέρει στο σημερινό άνθρωπο

χειραγωγία για διέξοδο από την οικολογική κρίση. Και εδώ φαίνεται η διαχρονικότητα των ιερών κειμένων, τα οποία αν και γράφτηκαν εκατοντάδες χρόνια πριν την οικολογική κρίση, παραμένουν επίκαιρα υποδεικνύοντας στάσεις και τρόπους συμπεριφοράς στην αντιμετώπιση σύγχρονων προβλημάτων.

Μέσα στην Ορθόδοξη Παράδοση λοιπόν βρίσκεται η απάντηση στο “ΠΩΣ” πρέπει να αντιπαρατεθούμε με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, αφού το “ΓΙΑΤΙ” ήδη το γνωρίζουμε.

----- . -----